

rodilni stroj. Ne pozabite pogumnih bojevnic, ki jih je fašizem izmučil do smrti in ki jih meče v

Obe, Roza in Klara še za kulturo in bili nadarjena — o tem pr s slikarstvom — Klara vse ostalo, kot bojevni nica za višji družbeni v članku „Umetnost in letarskem razrednem želodec. Ta svetovnozgo bije se za to, da bi se

Čeprav se marsikdo »orla«, da bi povedal, ki so se dali tako radi

Njeni buržoazni nasprotniki pa so jo razkričali za »krvavo Rozo«. In marsikdo jim je verjel, dokler ni bral njenih pisem iz ječe.

sanja živo zanimali zlasti je bila sama umetniško je nekaj časa ukvarjala članke, in tudi te, kakor proletariata, kot bojevsi tisti,« pravi na primer (10/11), »ki vidijo v prola bi si človek napolnil urno dediščino človeštva, polni ljudje.«

zo Luxemburg imenoval mi socialnimi demokrati, nperialistične buržoazije.

Pisma iz ječe

Roza Luxemburg

Pod tem naslovom (Briefe aus dem Gefängnis) so že leta 1919 izšla pisma, ki jih je Roza Luxemburg pisala Sonji Liebknecht, ženi Karla Liebknechta. Leta 1923 je Luiza Kautsky objavila pisma, ki jih je Roza v letih 1896—1918 pisala njej in njenemu možu Karlu Kautskemu, enemu izmed voditeljev nemške socialne demokracije in Druge internacionale, ki pa se je z njim Roza kasneje zaradi njegovega političnega oportunitizma in renegatstva razšla. Po drugi vojski leta 1950 pa je sin Luize in Karla Kautskega Benedikt Kautsky pod naslovom »Pisma prijateljem« (Briefe an Freunde) objavil novo zbirko Rozinih pisem raznim naslovljencem, ki jo je bila za tisk pripravila že njegova mati. Naši odlomki so vzeti iz vseh teh treh knjig.

Luizi Kautsky

(Ječa v Barnimski ulici v Berlinu.) 18. septembra 1915.

...Kako se mi je zdelo ganljivo in kako sem ponosna na to, da si z zanimanjem brala mojo staro knjigo!¹ Smejati pa sem se morala, ker si se zavarovala pred tem, da bi o njej razpravljala s Tabo. Mar meniš, da sploh še mislim nanjo? To je bilo takrat kot nekakšna omotičnost, ko sem jo pisala, — prisegam Ti, da je to od začetka do konca prvo pisanje, ki sem ga oddala v tisk, ne da bi ga bila poprej prebrala, tako me je bilo prevzelo. Prav tako kakor pred šestimi leti, ko nisem od jutra do večera počela nič drugega, kot sanjarila o slikanju. Potem pa je bila knjiga končana in odpravljena in sem popolnoma pozabila nanjo; zdaj sem posebej prebrala tisti del, ki ga omenjaš, da bi videla, kaj Ti je moglo tam ugajati; čisto tuje mi je bilo. To je najbrž prav zato, ker je bilo zame tako močno doživetje. Pred dvema letoma — tega niti ne veš — me je obsedlo nekaj drugega: strast za rastline; začela sem jih zbirati, sušiti

in botanizirati. Štiri mesece nisem delala dobesedno nič drugega, kot pohajkovala po polju ali pa doma urejala in določala, kar sem prinesla s teh potepanj s seboj. Zdaj imam dvanajst zvrhano polnih zvezkov rastlin in se zelo dobro spoznam na »domačo floro«, na primer na tukajšnjem bolniškem dvorišču, kjer raste nekaj grmovja in bujnega plevela v kokošje in v moje veselje. Tako moram imeti vedno kaj, kar me požre s kožo in lasmi vred, čeprav se to prav malo spodobi za resno osebo, od katere pričakujejo — v njeno nesrečo — vedno kaj pametnega. Tudi Ti, draga moja, ne maraš nič slišati o moji »sreči v zapečku« in se samo norčuješ iz tega. Vendar pa moram imeti koga, ki mi verjame, da se samo po pomoti obračam v vrtincu zgodovine, ko sem rojena vendar za to, da bi pasla gosi.

Wronke, 26. januarja 1917.

...Kdor mi piše, vsakdo tarna in stoka hkrati. In nič se mi ne zdi bolj smešno kakor to. Mar ne razumeš, da je splošno gorje mnogo preveliko, da bi človek zaradi tega stokal? Lahko se žalostim, če je moja Mimi² bolna ali če je s Teboj kaj narobe. Toda če gre ves svet na dvoje, potem skušam samo dognati, kaj in zakaj se dogaja, in če sem opravila svojo dolžnost, potem sem spet mirna in dobre volje. Ultra posse nemo obligatur³. In potem mi ostaja še vse, kar me sicer razveseljuje: glasba in slikanje in oblaki in botaniziranje in pomlad in dobre knjige in Mimi in Ti in še marsikaj — skratka, sila sem bogata in nameravam to ostati do konca. Tega, da se ljudje čisto prepuste stiski dneva, sploh ne razumem in mi je neznosno. Glej na primer, kako mirno in hladnokrvno je Goethe obravnaval vse stvari. Le pomisli, kaj vse je moral doživeti: veliko francosko revolucijo, ki je bila od blizu gotovo videti kot krvava in popolnoma nesmiselna burka, in potem od leta 1793 do 1815 nepretrgano verigo vojsk, ko je bil svet spet kakor prava norišnica. In kako mirno, s kakšnim duševnim ravnotežjem je tedaj proučeval preobrazbo rastlin, nauk o barvah in tisoč drugih stvari. Ne terjam, da bi pesnikovala kakor Goethe, toda njegovo pojmovanje življenja — vsesplošnost zanimanj, notranje soglasje — si lahko pridobi vsakdo ali pa si vsaj prizadeva, da bi si ga pridobil. In če boš morda rekla, da Goethe pač ni bil politični bojevnik, potem menim, da si mora ravno bojevnik prizadevati, da se povzpne nad dogodke, sicer bo vtikal svoj nos v vsako oné — seveda mislim na bojevnika večjega kova, ne na vetrnjake, kakršni so »veliki možje« od Vašega omizja, ki mi je zadnjič poslalo sem razglednico s pozdravi... Nevermind —. Zares sem bila pri tem vesela samo Tvojega pozdrava...

Matildi Wurm

Wronke, 16. februarja 1917.

...Nič ni spremenljivejšega od človeške duševnosti. Zlasti duša množic skriva vedno v sebi, kakor tálata,⁴ večno morje, vse možnosti: smrtno tišino in hrumeči vihar, najnižkotnejšo strahopetnost in najbolj divje junaštvo. Mnóžica je vedno to, kar mora biti glede na razmere časa, in je vedno na tem, da postane nekaj popolnoma drugega, kot se zdi, da je. Lep kapitan, ki bi uravnaval svojo smer samo po tem, kakršna je trenutno vodna gladina, in bi ne znal iz znamenj na nebu in v globini napovedati viharjev, ki prihajajo!

Deklica moja, »razočaranje nad množicami« je vedno nadvse graje vredno spričevalo za političnega voditelja. Voditelj velikega kova ne uravnava svoje taktike po trenutnem razpoloženju množic, temveč po železnih postavah razvoja in vztraja pri svoji taktiki kljub vsem razočaranjem, sicer pa mirno pusti, da opravi zgodovina svoj posel do kraja.

... Usodno je, da nimaš zdaj niti časa niti smisla za nič drugega kot za »eno samo stvar«, namreč za strankino revščino, zakaj takšna enostranost kali tudi politično presojo, predvsem pa je treba vedno živeti kot poln človek. In glej, dekle, če že tako malokdaj utegneš vzeti kako knjigo v roke, potem beri vsaj vedno samo dobre stvari, ne takih zmazkov, kot je »roman o Spinozi«⁵, ki si mi ga poslala. Kaj hočeš s posebno židovsko bolečino? Meni je prav tako žal ubogih žrtev na gumijevih nasadih v Putumaju, črncev v Afriki, ki se Evropejci žogajo z njihovimi telesi. Ali se še spominjaš besed iz dela Velikega generalnega štaba o Trothovem pohodu v puščavi Kalahari⁶?... »In hropenje umirajočih, blazni krik tistih, ki so umirali od žeje, sta zamirala v vzvišeni tišini neskončnosti«. O, ta »vzvišena tišina neskončnosti«, ki zamre v njej toliko krikov, ne da bi jih kdo slišal, zveni v meni tako močno, da nimam v srcu nobenega posebnega koticčka za geto⁷: čutim, da sem doma povsod po svetu, kjer so oblaki in ptički in človeške solze.

Marti Rosenbaum

Wronke, aprila 1917.

... V ostalem živim vedno enako: na sprehodih po grdem jetniškem dvorišču sanjam tako močno o čem lepem, da sploh ne opažam okolice, ostali čas v celici pa mirno berem in delam. Nekako en teden so seveda vse moje misli v Petrogradu, in vsako jutro in vsak večer nepotrpežljivo pograbim nove časnike, toda poročila so žal skromna in zmedena. Trajnega uspeha tam pač ni pričakovati, vsekakor pa je že samo poskus, osvojiti si oblast, udarec v obraz tukajšnji socialni demokraciji in vsej dremajoči Internacionali. Kautsky seveda ne ve nič boljšega, kakor da statistično dokazuje, da ruske družbene razmere še niso zrele za diktaturo proletariata! Neodvisne socialistične stranke vreden »teoretik«! Pozabil je, da je bila Francija leta 1789 in tudi leta 1793 »statistično« še mnogo manj zrela za gospostvo buržoazije... Na srečo se zgodovina že dolgo ne obrača po njegovih teoretičnih navodilih, upajmo tedaj na najboljše...

Sonji Liebknecht

Wronke, 19. aprila 1917.

... Sprašujete me: »Zakaj je vse tako?« Oh, vi otrok! »Tako« je pač življenje od nekdaj, vse spada zraven: trpljenje in ločitev in hrepenenje. Treba ga je pač vedno vzeti z vsem skupaj in šteti vse za lepo in dobro. Vsaj jaz tako delam. Ne z nekakšno izumetničeno modrostjo, ampak preprosto po svojem lastnem občutku. Nagonsko čutim, da je to edini pravi način, kako obravnavati življenje, in sem zato v vsakem položaju zares srečna. Ničesar iz svojega življenja ne bi rada pogrešala in za nobeno stvar v svojem življenju ne bi hotela, da bi bila drugačna, kakor je bila in kakor je. Ko bi Vas le mogla pripraviti do tega, da bi tako gledali na življenje!...

Wronke, 2. maja 1917.

... Kaj berem? Predvsem naravoslovne stvari: rastlinski in živalski zemljepis. Prav včeraj sem brala, zakaj v Nemčiji izginjajo ptice pevke: zaradi vse bolj napredujoče umne gozdne in vrtno kulture ter poljedelstva, ki jim polagoma uničujejo vse naravne pogoje za gnezdenje in prehranjevanje. Strašno mi je bilo hudo, ko sem to brala. Ne zaradi njihovega petja, ampak podoba tihega, neustavljivega propadanja teh nebogljenih malih bitij me tako boli, da sem morala jokati. Spominjala me je na neko rusko knjigo o propadanju rdečkožcev v Severni Ameriki, ki sem jo brala še v Zürichu: prav tako jih polagoma spodrivajo civilizirani ljudje in prav tako so zapisani tihemu, okrutnemu propadanju.

Kajpada sem bolna, da me zdaj vse tako globoko gane. Veste, včasih se mi zdi, da sploh nisem več pravi človek, temveč tudi nekakšen ptič ali drugačna žival v človeški podobi; notranje sem v takšnemle koščku vrta, kot je tukaj, ali na polju med čmrlji in travo mnogo bolj doma — kot na kakšnem strankinem zborovanju. Vam pač lahko vse to povem: Vi ne boste v tem takoj videli izdaje socializma. Saj veste, da bom kljub temu najbrž umrla na položaju: v kakšni ulični bitki ali v ječi. Toda moj najbolj notranji jaz pripada bolj mojim siničkam kakor »tovarišem«. Pa ne morda zato, ker bi bila narava zame, kakor za toliko notranje propadlih politikov, zatočišče in odpočitek. Nasprotno, saj naletim tudi v naravi na vsakem koraku na toliko okrutnega, da zelo trpim. Pomislite, da na primer ne morem pozabiti na naslednje drobno doživetje. Prejšnjo pomlad sem se vračala po svoji tihi, prazni ulici s sprehoda po polju domov, ko sem opazila na tleh majhno temno gmoto. Sklonila sem se in videla nemo žaloigro: velik govnač je ležal na hrbtu in se sam sebi prepuščen branil z nožicami, medtem ko je gomazel po njem cel kup majhnih mravelj, ki so ga obžirale — pri živem telesu! Zgrozila sem se, vzela sem robec in začela odganjati surove zverinice. Bile pa so tako nesramne in trmaste, da sem se morala dolgo otepati z njimi, in ko sem ubogega trpina končno rešila in ga položila daleč v travo, sta mu manjkali že dve nogi... Stekla sem proč z mučnim občutkom, da sem mu napravila kaj dvomljivo uslugo.

Wronke, 23. maja 1917.

... Sonjuška, ogorčeni ste, ker sem tako dolgo zaprta, in sprašujete: »Kako je to, da smejo ljudje odločati o drugih ljudeh. Čemu vse to?« Oprostite, toda ko sem to brala, sem se morala glasno zasmejati. Pri Dostojevskem, v Bratih Karamazovih, je neka gospa Hohlakova, ki prav takole sprašuje, pri tem pa se nespomogljivo ozira po ljudeh v družbi, še preden pa ji skuša kdo sploh odgovoriti, že načne pogovor o čem drugem. Ptička moja, vsa kulturna zgodovina človeštva, ki traja po skromnih cenitvah kakih dvajset tisoč let, sloni na »odločanju ljudi o drugih ljudeh«, kar korenini globoko v materialnih pogojih življenja. Šele nadaljnji mučni razvoj bo to lahko spremenil, saj smo prav zdaj priče enega takih mučnih poglavij, Vi pa vprašujete, čemu vse to. »Čemu« — sploh ni noben pojem za celotnost življenja in njegove oblike Čemu so meniščki na svetu? Jaz res ne vem, toda vesela sem, da so, in mi je v sladko tolažbo, če zaslišim nenadoma preko zidu iz daljave njih prehitevajoči se cicibé.

Sicer pa precenjujete mojo »preudarnost«. Moje notranje ravnotežje in moja blaženost se žal lahko razbijeta že ob najrahljši senci, ki pade name,

in potem neizrečeno trpim, samo da imam to lastnost, da potem onemim. Dobesedno, Sonjička, ne morem potem spregovoriti niti besedice... Seveda pridem zelo redko v skušnjavo, da bi govorila, saj cele tedne ne slišim lastnega glasu; zato sem tudi junaško sklenila, da ne bom dala Mimi prinesiti semkaj. Živalca je navajena živahnosti in življenja, rada ima, da pojem in se smejem, da se z njo lovim po vseh sobah; tukaj bi gotovo postala žalostna. Naj tedaj ostane pri Matildi...

Vratislava, sredi decembra 1917.

... O Sonjička, tukaj sem doživela hudo bolečino; na dvorišče, kjer se sprehajam, pridejo često vojaški vozovi, naloženi z vrečami ali starimi vojaškimi suknjami in srajcami, pogosto s krvavimi madeži... Tu vse to razložijo, razdelijo po celicah, pokrpajo, spet naložijo in odpeljejo vojaštvu. Zadnjič je prišel takšen voz in vanj so bili namesto konj vpreženi bivoli. Prvič sem videla te živali od blizu. Močnejše so in širše kot naše govedo, imajo ploščate glave in ravno upognjene rogove, glave torej bolj podobne našim ovcam, so popolnoma črne in imajo velike, krotke oči. Iz Romunije so, vojni plen... Vojaki, ki spremljajo vozove, pravijo, da je bilo zelo težko te divje živali ujeti in še teže jih, vajene svobode, porabiti za tovarno živino. Strašno so jih pretepali, dokler ni tudi zanje obveljalo »Vae victis«⁸... Baje jih je samo v Vratislavi okrog sto; razen tega jih slabo in skopo hranijo, prej pa so bile navajene na bujno romunsko pašo. Brezobzirno jih izkoriščajo in vpregajo pred vse mogoče tovarne vozove, tako da naglo propadajo. — Pred nekaj tedni je tedaj prišel voz z vrečami, ki so bile tako visoko naložene, da bivoli niso mogli čez prag pri vhodnih vratih. Vojak, ki je voz spremljal, surov možak, je začel tako obdelovati živali z debelejším koncem biča, da ga je paznica ogorčeno vprašala, če ne čuti nobenega usmiljenja do njih. »Z nami, ljudmi, tudi nihče ne čuti usmiljenja!« je odgovoril s hudobnim smehljajem in ju še bolj tolkel... Živali sta končno potegnili in premagali vzpetino, toda ena je krvavela... Sonjička, bivolja koža je prišla v pregovor, ker je tako debela in žilava, ta pa je bila raztrgana. Ko so voz razkladali, so stale živali čisto mirno, in tista, ki je krvavela, je gledala predse s takim izrazom v svojem črnem obrazu in v svojih pohlevnih črnih očeh, kakor ga ima objokan otrok. To je bil zares izraz otroka, ki so ga hudo kaznovali, pa ne ve, zakaj, čemu, ne ve, kako bi se rešil muke in surovega nasilja... Stala sem pred njo in žival me je pogledala, solze so mi tekle po licih — to so bile njene solze; za najdražjega brata ne more človeka bolj boleti srce, kot je bolelo v moji nemoči mene zaradi tega tihega trpljenja. Kako daleč so, kako nedosegljivi, izgubljeni, svobodni sočni zeleni romunski pašniki! Kako drugače je tam sijalo sonce, vel veter, kako drugače so se oglašali ptički ali pa zvonki klici pastirjev. Tu pa — to tuje, grozljivo mesto, zatohli hlev, gnusno, plesnivo seno, pomešano z gnilo slamo, tuji, strašni ljudje in — udarci, kri, ki teče iz žive rane...

O moj ubogi bivol, moj ubogi, ljubljani brat, oba sva brez moči in topa in sva eno v bolečini, v nemoči, v hrepenenju. — Medtem pa so se jetniki pridno sukali okrog voza, razkladali težke vreče in jih vlačili v hišo, vojak pa je vtaknil roke v hlačni žep, se sprehajal z velikimi koraki po dvorišču, se smehljaj in tiho žvižgal nekakšno ulično popevko. In vsa sijajna vojska je šla mimo mene. ...

Sonjuška draga, bodite kljub vsemu mirni in dobre volje. Takšno je življenje in tako ga je treba jemati, pogumno, odločno in s smehljanjem. — kljub vsemu.

Vratislava, 12. maja 1918.

... Tako sem iz svoje celice povezana na vse strani z neposrednimi, tankimi nitmi na tisoč majhnih in velikih bitij in se odzivam na vse z nemirom, z bolečino, z očitki sama sebi... Tudi Vi ste med vsemi temi ptički in bitji, ki zanje od daleč trepetam v sebi. Čutim, kako trpite, ker nepovratno minevajo leta, ne da bi človek »živel«. Toda potrpljenje in pogum! Še bomo živeli in doživljali velike stvari. Zdaj pa najprej gledamo, kako propada celotni stari svet, kos za kosom, dan na dan, vedno nov udor, nova velikanska gmota... Najbolj smešno pa je, da večina tega niti ne opaža in misli, da hodi še po trdnih tleh...

(Prevedla E. M.)

O P O M B E :

Dve veliki revolucionarki:

¹ Paul Fröhlich, »Roza Luxemburg, njena misel in delo«, Cankarjeva založba v Ljubljani, 1955.

² Spartakova zveza, skupina levih nemških socialnih demokratov, je ime »Spartacus« določila najprej za naslov svojih publikacij (»Spartakova pisma«), in to po Spartaku, ki je v starem Rimu vodil veliko vstajo sužnjev in gladiatorjev — (73—71 pred našim štetjem).

³ Junkerji: pruski polfevdalni plemiški veleposestniki, temelj nazadnjaških nemških desničarskih strank.

Pisma iz ječe:

¹ »Akumulacija kapitala«, izšla leta 1913.

² Mimi je bilo ime najprej nekemu Rozinemu zajčku, potem pa mački.

³ Latinski pregovor: Nihče ni dolžan napraviti več, kot zmore. (Navadno se bere: Ultra posse nemo tenetur.)

⁴ Grško: morje.

⁵ Baruch Spinoza (1632—1677), nizozemski filozof iz židovske družine.

⁶ Kazenski pohod proti Hererom v nemški južnovzhodni Afriki v letih 1904 do 1906. Herere so končno pognali v puščavo Kalahari, kjer so vsi — ženske, moški, otroci — pomrli od žeje.

⁷ Geto: v velikih mestih raznih držav posebna židovska četrt, izven katere Židje niso smeli prebivati, in sicer od XI. stoletja do dobe buržoaznodemokratskih revolucij; nemški fašisti so te posebne židovske mestne četrti spet obnovili.

⁸ Latinsko: Gorje premaganim.